

9. Трифонов Р.А. Роль мовної дискусії початку ХХ ст. у процесі формування літературних норм української мови. – Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук. – Харків, 2000.

10. Чапленко В. Історія нової української літературної мови (XVII ст. – 1933р.). / В. Чапленко. – Нью-Йорк, 1970. – С. 225.

11. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. – К.: ВД «КМ Академія», 2003. – 157 с.

The article characterized the language debate that took place in the early XX century; among the naddnipyrianska and the halician intellectuals, described participants' understanding and discussion of the status of Ukrainian language in different areas of Ukraine; outlined steps to further the establishment of language norms of the Ukrainian language.

Key words: *discussion, Eastern Halicia, Naddnipyrianska Ukraine, linguistic norm codification.*

УДК 811.161.2:39

Ніна Гуйванюк (Чернівці)

ЕТНОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ ПРОПОВІДЕЙ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА

У статті йдеться про етнокультурні виміри мовних засобів, що виражають християнську етику (своєрідний кодекс християнських добродетностей), відображені у церковно-проповідницьких творах буковинського письменника Сидора Воробкевича (1836 – 1903), 175-ліття якого відзначає літературна громадськість України у цьому році.

Ключові слова: *ідіостиль письменника, Сидір Воробкевич, церковно-проповідницька публіцистика, лінгвокультурема, етнолінгвістика.*

Формування антропоцентричної парадигми у межах лінгвістики спричинило зосередження уваги науковців на мовних засобах, які експлікують мовну картину світу, представлену в її індивідуальній моделі. В українському мовознавстві спостерігаємо активізацію досліджень, сконцентрованих на окремій мовній особистості, зокрема постаті того чи того письменника як репрезентанта самобутнього мовомислення народу, який використовує необмежені ресурси рідної мови по-своєму, виробляючи свій індивідуальний почерк. До таких належить і малодосліджений досі видатний український письменник другої половини ХІХ ст. письменник Сидір Воробкевич (1836-1903). Індивідуалізація стилю письменника репрезентована в умінні актуалізувати найвдаліші мовні засоби, критеріями добору яких є ідейно-художні параметри, породжені

темою та ідеєю твору, а також творча особистість автора, що виявляє специфіку свого ідіолекту та культурного коду тієї етнічної групи, до якої він належить [10, 15].

Мова віддзеркалює національно-культурні уявлення про світ людини та етносу в цілому. У сучасній лінгвістиці актуалізувалися два напрями: когнітивний та лінгвокультурний, що дають змогу побачити в мовних одиницях „культурно маркований зміст, що містить мовні та етнокультурні складники, уявлення, оцінки тощо” [1, 285]. Метою нашого дослідження є систематизувати й проаналізувати мовні засоби, в яких письменник зреалізував культурологічні виміри буковинців як частини українського етносу.

Сидір Воробкевич як творча особистість поєднав у собі талант письменника і дар композитора, неабиякі здібності педагога і громадського діяча, редактора і видавця буковинських часописів, православного священника, професора теологічного факультету Чернівецького університету. Його життя і творчість припадають на нелегкий період в розвитку України, коли його рідна земля Буковина належала на правах колонії до Австро-Угорської імперії, коли населення краю зазнавало важкого соціального й національного гноблення. Поряд з Юрієм Федьковичем, своїм країнином і літературним побратимом, Сидір Воробкевич поставив собі за мету „проспівати поранкову пісню духовного пробудження буковинських українців, заявити про них світові” [7, 5]. Його багатогранна діяльність була спрямована на те, щоб пробудити дух „руськості”, тобто українськості, у населення краю. У цьому полягає феномен Сидора Воробкевича, який маємо ще дослідити. Ярослав Гулін у книзі „Апостол просвіти” підкреслює, що Сидір Воробкевич був передусім великим патріотом, він був „буковинцем, який народився і помер на своїй землі, ніколи її не зрадивши. І ще раз буковинцем, бо, добре знаючи мови та релігійні канони, розв’язання спірних питань шукав у співпраці, порозумінні міжнаціональному та міжконфесійному. Він – людина з народу, свідомий потреб своїх земляків, їх можливостей; муж державницького мислення, який, знаючи історію та реалії сьогодення, торував шлях до об’єднання українського народу; учитель, який використовував найменшу можливість для здобування знань і, не хизуючись ними, передавав і дорослим, і дітям; пастир, який зазнавав образ та погроз, але ніколи не вдавався до подібного у стосунках з іншими людьми; сирота, який всього досяг власними зусиллями; мученик, якому життя не раз завдавало невимовного болю; художник, нереалізовані здібності котрого вже навіки заховала могила... [6, 6]. І ми не повинні забувати таких людей з когорти „щирих робітників” на ниві національного відродження України.

Як зазначають дослідники, його художня творчість була довершеною, а громадсько-культурна діяльність – різноплановою і корисною для духовного розвитку українського народу.

Предметом наших спостережень стали твори публіцистично-церковного жанру, які належать перу Сидора Воробкевича, письменника і священника, православного протоієрея, професора теологічного факультету Чернівецького університету, учителя християнських повинностей.

Церковно-проповідницька публіцистика С.Воробкевича займає у творчому доробку письменника помітне місце – це понад 100 проповідей („наук”) для народу, які були опубліковані в часописі „Candela” та частково видані окремими книгами: „Науки надгробні для сільського народу” (1891), „Десять заповідей Божих і Молитва Господня” (1893) та „Науки для народу” (1899). Цей творчий доробок письменника – унікальне явище в нашій культурі, варте окремої уваги дослідників – теологознавців, літературознавців, мовознавців, на що, зокрема, вказували дослідники творчості Сидора Воробкевича Петро Никоненко та Микола Юрійчук [7, 186]. Досі мова проповідей С.Воробкевича ще не була предметом спеціального розгляду.

Ми ставимо перед собою завдання проаналізувати мовні засоби з особливою культурною семантикою (лінгвокультуреми) у контексті ідіостилу письменника, мову на основі аналізу його „наук для сільського народу” – церковних (надгробних) проповідей С.Воробкевича, виданих у 1891 році [4]. За ухвалою редакційно-видавничої ради Буковинського православного університету імені Митрополита Євгена Гакмана у Чернівцях це видання було адаптоване сучасною мовою і побачило світ 2007 року у видавництві „Книги-XXI”. В анотації до видання сказано, що біблійні цитати українською мовою подано за виданням: “Святе письмо Старого та нового Завіту. Повний переклад здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами. За дозволом Церковної Влади. – Ukrainian Bible 63 DC. United Bible Societies 1992 50 M.”. Видання рекомендоване студентам, викладачам, теологам і філологам [5]. Невідомо, яким виданням книг Святого Письма користувався Сидір Воробкевич. Хоч відомо, що у Відні 1871 року (саме в цьому році він стає почесним членом Львівської „Просвіти”) було вперше видано „Євангеліє” українською мовою [6, 8].

„Не даремно я та не без цілі жив на сім світі”, – писав Сидір Воробкевич [8]. Багато сил віддавав він священницькій діяльності, продовжуючи славу і давню родинну традицію. Походив Сидір (Ізидор, Ісидор) Воробкевич з священницької родини, що мала багатолітні традиції служіння православної вірі. Його прапрадід Іван Скульський Млака де Оробко,

не витримавши насильства німецьких лицарів над православною вірою, перебрався з тієї частини України, що була під Литвою, в середині XVIII ст. на Галичину, а його нащадки – на Буковину. Прапрадід Сидора був священиком у селі Семаківцях на Коломийщині. Це була висоосвічена (зважаючи на характер прізвища) і релігійна родина, котра, можливо, саме через релігійні переконання і відстоювання православної віри змушена була покинути рідні землі і тікати від переслідувачів у Галичину. Таке складне прізвище свідчить про шляхетне походження родини. Прізвище Оробко змінив на Воробкевич його дід Михайло (за порадою єпископа Власовича). Проте частина родинного складеного прізвища Млака від прадіда стала улюбленим псевдонімом письменника Сидора Воробкевича, саме під цим прізвищем його пізнав Іван Франко, присвятивши йому вірш „Данилові Млаці”. Прадід Сидора Воробкевича Тимофтей був священиком у селі Прилипче Заставнівського району Чернівецької області, пізніше – у Луці. Дід Сидора Воробкевича Михайло був протопопом у Кіцмані, а батько (Іван Воробкевич) був викладачем філософії та катехизису у Чернівцях. На жаль, батьки Сидора померли у ранньому віці, і сиріт (трійко дітей) забрав до себе на виховання дідусь Михайло. Діти зростали в українському національному дусі, у глибоко патріотичній атмосфері. Від дідуса Михайла дізнався Сидір багато цікавого про історію України, про козаків, про Гонту й Залізняка, про міста Київ та Умань. Бабуся Параскева з роду Яновичів знала багато українських казок і пісень, навчала онуків співати. Отож дух українства пізнали онуки з самого дитинства. Бабуся Параскева причинилася до того, що обидва її онуки – Сидір та Григорій – стали письменниками і священиками, а головне – „стали окрасою Руси”, як писав Степан Смаль-Стоцький [9, 36]. „...*Пізнав я, що є щирим сином святої Руси!*...”, – писав сам Сидір Воробкевич у листі до редакції „Ниви” 1 березня 1865 року [6, 44].

У 1860 році Сидір закінчив семінарію у Чернівцях, одружився і протягом семи років був священиком у віддалених гірських селах Буковини – Давиденях, Хорошівцях та Руській Молдовиці. Молодий священик поєднував служіння Богові з апостольською дорогою просвітництва в одній з найбільш відсталих австрійських провінцій. Він мав змогу зблизька спостерігати умови життя простих людей, їх звичаї і традиції, збирав і записував народні пісні, „лазив, – як сам писав, – у низьку хатчину, під бідну солом’яну стріху, частував сліпого лірвака і тонував в музику... Моя душа злітає понад небеса, як старий мошул Николай, бувало, грає гуцулки-коломийки” [6, 15]. З 1867 року С.Воробкевич проживав у Чернівцях, працював викладачем співу в чернівецькій гімназії та духовній

семінарії. Закінчив Віденську консерваторію з основ гармонії та композиції, активно займався композиторською й літературною діяльністю. У 1875 році з відкриттям Чернівецького університету почав працювати на теологічному факультеті. Фактично упродовж усього життя він трудився на ниві священницької і педагогічної діяльності.

З іменем Сидора Воробкевича пов'язана діяльність таких народних товариств у Чернівцях, як „Руська Бесіда”, „Руська Рада”, „Літературно-музичне товариство”, „Союз”, видання перших часописів „Буковинська Зоря”, „Руська хата”. Сидір Воробкевич був серед засновників і постійних членів товариства „Руська бесіда”, який перетворився на справжній осередок національно-культурного життя буковинських українців, у 1880-1883 рр. – його головою, з 1887 р. – почесним членом. Ім'я Сидора Воробкевича було відоме буковинцям ще за його життя зі сторінок журналів, календарів, альманахів і збірників, шкільних підручників. Недаремно Іван Франко покладав на нього великі надії у сфері просвітництва. У вірші „Данилові Млаці” він звертається до поета звертаннями „отче Даниле” і „співаче”, підкреслюючи ними як священницьку діяльність, так і літературно-художню творчість письменника:

Ти будь керманич наш в бурливім морі,

Щоб в тобі бачив люд привідця свого

І все чув добре слово в добру пору.

Сидір Воробкевич, виконуючи цю настанову великого Франка, усім своїм подвижницьким життям намагався віднайти в душі те „добре слово” і сказати його „в добру пору” своїм країнам і своїм читачам в усій Україні.

Сидора Воробкевича називали „гордістю і славою православного руського духовенства”. З користю для формування українського духовенства Сидір Воробкевич працював кільканадцять років у церковному румуно-українському часописі „Candela”, ведучи його українську частину, видав кілька книг власних церковних проповідей. Ці видання можна розцінювати так само, як своєрідні навчальні посібники, оскільки їх автор дбав передусім про підготовку нової української священницької інтелігенції. Він прагнув запропонувати свої проповіді, своєрідні зразки звернень до народу у певних ситуаціях життя, написаних живою українською народною мовою, доступною і зрозумілою кожній людині, передусім випускникам теологічного факультету, щоб вони могли бути використані у їхній майбутній священницькій діяльності. Крім того, проповіді С.Воробкевич не випадково назвав „науками сільського народа”, бо вони були справді своєрідними настановами християнського життя, які проповідував православний душпастир. С.Смаль-Стоцький підкреслю-

вав, що як священик і професор теологічного факультету С.Воробкевич виховав „ціле покоління священиків, що „осталось ще хоть руським, а не пішло служити іншим богам, куда вели їх друзі поважні наміри” [9, 40]. Як справедливо написали дослідники літературної творчості письменника П.Никоненко та М.Юрійчук, „в особі С.Воробкевича українська суспільність свого часу мала не просто душпастиря, а церковного діяча-просвітителя, який дбав одночасно про національне та духовне, засноване на принципах християнської моралі, виховання народу. Щодо цього, то він стоїть в одному ряду поруч з такими нашими церковними діячами-подвижниками, як М.Шашкевич, О.Духнович, М.Вербицький та ін.” [7, 37]. Авторів трьох томів церковних проповідей Сидору Воробкевичу в 1896 році (з нагоди 60-ліття) надано титул архіпресвітера-ставрофора.

Сам С.Воробкевич розумів важливість і призначення своїх проповідей, написаних українською народною мовою. У „Передньому слові” до „Науки для народа” (1899) він пояснював, що підготував до друку свої „науки”, оформлені народною мовою, з потреби зробити їх доступними і зрозумілими для народу, бо тільки в такий спосіб вони „матимуть хосен” і будуть „животворною силою”, зможуть виконати своє просвітницьке, виховне значення: „Донедавна не було у нас на Буковині ще жодних оригінальних руських збірників проповідей, тож уживалося збірників російських та галицьких. Вправді, подеколи при деякій нагоді виголошували старі душпастирі проповіді – однако поскільки вони при тім уживали мови з примішками великоруськими, церковнослов’янськими, руськими (тобто українськими – Н.Г.) і хто знає ще якими іншими вираженнями, то ті проповіді не мали животворної сили, і тому нікого з народу не могли зігріти і до богоугодного життя приспособити... (виділено нами – Н.Г.). *Осли народ розуміє проповідь, то така проповідь для него є животворною і її хосен не хибне його. Сли народ поученія не розуміє, то весь труд священика безхосенний і марно пропадає, як той голос у пустині*” [3, 3].

Проповідь як жанр конфесійного стилю давно існує в православній Церкві і має в своїй основі живе слово проповідника, адресоване вірянам. Його основними ознаками є релігійність, повчальність та пов’язаність із різними ситуаціями життя, сьогодення. Як мудрий архіпастир Сидір Воробкевич своє повчальне слово („науки”) збагачує великим досвідом богослова-проповідника, основну увагу приділяє найголовнішому в земному житті кожної людини – дотриманню християнських духовних цінностей. З цією метою він цитує книги Святого Письма, закликає дотримуватися Заповідей Божих як душпастир, визнає християнські цінності, яких кожен має дотримуватися.

Тематичний спектр „наук” С.Воробкевича досить широкий, він відповідає тій програмі, яку прагнув реалізувати священник-просвітитель. Це розповіді-повчання про сенс людського життя, про вартість кожної людини, ким би вона не була, про зміст і призначення життя людини у певний період, про негативні риси характеру, вдачі чи поведінки людини, про тілесне і душевне здоров'я людини тощо.

Час, коли працював письменник над укладанням „Наук надгробних сільського народу” (80-і рр. XIX ст.), був непростий і в його особистій долі. У молодому віці померли його сини Олександр і Володимир. А син Євген до року після одруження повдовів. У 1884 році завчасно помер його улюблений брат Григорій, а ще раніше – його дружина. Доводилось втрачати і друзів та побратимів. Так, у січні 1888 р. протоієрей С.Воробкевич читав надгробну проповідь над своїм літературним побратимом Юрієм Федьковичем [2, 4]. Складаючи тексти надгробних проповідей, безперечно, автор сам переживав почуття, близькі до тих, які відчували його країни над могилами рідних і близьких по духу людей. Узагалі говорять, що Сидір Воробкевич був надзвичайно доброю людиною і ніколи ні на кого не підвищував голосу. Проте йому жилося нелегко. Про свій фізичний стан і душевний настрій у цей період С.Воробкевич писав у 1889 році в листі до професора учительської семінарії з Тернополя Олександра Барвінського (1847-1926), історика, педагога і громадсько-політичного діяча, який у 1891-1907 роках був послом до австрійського парламенту: „Я, братику, ослаб і не раз мислю: незабаром тебе понесуть і положать біля твого брата Григорія – і дай Боже, щоб гаряче желання скоренько сповнилось. На сьому гидкому світі, повному злості, ненависті, поганого, мерзкого егоїзму, обскурантизму і фарисейства, тяжко тому жити, котрий думав: за мій слабкий, малозначний труд тебе спімнуть не злим, но добрим словом...” [8]. Відчувається, що письменник почувався і не зовсім здоровим. З 1891 р. він серйозно захворів (на хвороби серця та очей). З 1902 року через хворобу змушений залишити роботу в університеті. Помер С.Воробкевич 5(18) вересня 1903 р. на 68 році життя і похований на руському цвинтарі у Чернівцях.

Серед проповідей С.Воробкевича, взятих нами для аналізу, виділені такі тематичні групи, що є одночасно їх заголовками: 1) „Над гробом дитини”; 2) „Над гробом молодця (парубка)”; 3) „Над гробом дівчини”; 4) „Над гробом господаря”; 5) „Над могилою сільської господині”; 6) „Над могилою старої вдови по священнику”; 7) „Над гробом старого чоловіка”; 8) „Над гробом господаря, котрий оставив по собі вдову і сироти”; 9) „Над гробом многотраждальця”; 10) „Над гробом грішниці”; 11) „Над гробом священника”; 12) „Над гробом учителя”; 13) „Над гро-

бом учня школи народної”; 14) „Над гробом несподівано умерлого”. Як бачимо, це зразки надгробних проповідей, які можуть бути використані за відповідних типових умов.

Жанр проповіді передбачає такі обов’язкові структурні компоненти: звернення до парафіян, до близьких та родичів покійних; розповідь про земне життя покійних; „науки”-повчання священика з переконанням дотримуватися християнських приписів; використання прикладів (цитуваних) з Книг Святого Письма, текстів молитов тощо.

Найчастіше у проповідях використано звертання „браття християни”, хоч вживає С.Воробкевич і інших форм звертань: „браття”, „брати і сестри”, „родичі”, „молодіже”, „діти”, „дівчата”, „любі мої”, „вдови і сироти”, „товариші, школярики-ровесники покійного раба Божого Н...”, рідше звертання в однині: „вдово”, „парубче” і под. Наприклад : „*Браття християни!* Виривайте кожного дня із ріллі сердець ваших і найменший гріховний бур’янець і кидайте його в огонь, щоби і слід його запарся” (над гробом господаря); „*Брати і сестри!* Сли бажаєте умерти лиш тілом, а не й душею, то живіть на світі так, як Господь приказав...” (над гробом грішниці); „*Учімося, браття,* від покійного не боятись смерті” (над гробом многотраждальця); „*Вдови і сироти!* Хто ж є вашим отцем і заступником? Господь Бог, Творець неба і землі!”; „Не плач, *вдово,* не розпадайтеся, *діти!* Всеблагий і всемилостивий Господь – ваша поміч, ваше спасіння, ваша охорона, ваша відрада” (над гробом господаря, котрий оставив по собі вдову і сироти).

Відповідно до призначення проповідей їх можемо поділити за гендерним принципом з метою виокремлення спеціальних найменувань на позначення чеснот і пороків людини (зокрема, чоловіків та жінок).

Розпочинається цикл із проповіді „Над гробом дитини”. *Невинність і безгрішність* – характерні ознаки дитини, за що її душа заслужила „світлий рай”, бо вона ще не знала, що таке „зле” і „гріх” (5, 4): „Не один грішник говорив: „Боже, чому я ще дитиною не вмер? Я тоді *без гріха був і чисту совість мав.* А тепер *під тягарем гріхів тілом і душею пропадаю*” (5, 4). Потішаючи родичів померлої дитини, душпастир говорить: „Не сумуйте, не плачте, а тіштеся – дитина ваша ще *без гріха,* а хто *без гріха, той успадує Царство Небесне*” (5, 5).

Чеснотами молодого парубка і дівчини був пошанівок Божих Заповідей. Парубок шанував батьків, „був зразковим, *богобоязливим* парубком, що пильно до церкви Божої ходив”, „любив Святу Церкву свою, як рідну матір”, „розпусного життя і блуду як огню хоронився” (5, 6). Дівчина „сокотилася тої дороги, котрою чоловік у прірву вічної згуби попадає і спасіння душі тратить. Вона не ходила тими безпутними ма-

нівцями, котрими сьогоднішня молодіж часто блудить, *ходила не шляхом безстыдства, хтивості, непослушності, непокірності, безбожності, порочності* і ін., бо то „дорога, мов слизка стежка... у темряву” (Єр. 23,12)” (5, 8-9). Багато дівчат не чують науки своїх батьків і пастиря. „*Їм легше сквернословити, ніж Бога хвалити, їм миліше сходитися на гулянки і танці коло корчми, ніж до церкви на науку душпастиря, їм солодше заглядати в дзеркало, прикрашатися квітами і пишною одежею, ніж чистоту серця сохранили і Господу Богу угодними зробитися*” (5, 9). У настановах пастиря молодим людям звучать заклики „*сокотитися грішного життя*”, „*уникати шумних радіоців сього світу*”, „*не затьмрювати душу свою скверною беззаконь і гидких пороків*”, щоб не погубити душу свою (5, 6). Подумати радить пастир над тим, щоб не втратити час і „*жити праведно*”, щоб „*прикрасити душу християнськими подвигами і заслугами*” (5, 6), щоб вона „*добрими, благодійними окрасами величалася*” (5, 7).

Чеснотами чоловіка-господаря, якого „*добрими ділами засіяну ниву*” „ще не заглушив бур’ян гріха” („Над гробом господаря”), автор проповіді називає те, що той „через ціле своє життя в поті чола трудився, щоби в честі свій хліб насуцний їв”, бо „*труд, праця, робота є нашим призначенням*” (5, 11). „Кожний правдивий християнин повинен бути добрим і розумним господарем, – зауважує автор. – *Самосійка, бур’ян, блекота, чемериця, кукіль і терня* заглушують не раз ріллю нашого серця”, тобто є тим бур’яном гріха (5, 11). Ці слова, вжиті в переносному значенні, символізують гріховне, є „духовним бур’яном”. Розумний господар, – зауважує С.Воробкевич, – „пильно старається виполоти весь бур’ян, зокрема такий, як: *розпуста, нечистота, розгнуданість, ідолослужба, чари, ворогування, свари, задрість, гнів, суперечки, незгоди, ересі, зазисті, пияцтво, гульня*” (Гл.5, 19) – *із свого серця*, викоренити і викорчувати його” (5, 11).

Символ засіяної ниви (*ріллі-ниви*) як людського життя проходить червоною ниткою через багато інших текстів проповідей, а пороки людські – це „*гріховний бур’ян*”. І людина, господар свого життя, не раз „скородить бороною з залізними зубами вишир і впоперек ту ріллю-ниву, щоби весь бур’ян з коренем вирвати, бо знає добре, що чоловік, котрого душу гріховний бур’ян заглушив, не успадкує Царство Боже” (5, 11). Правдивий християнин „сіє у ріллю свого серця” „*любов, мир, довготерпіння, лагідність, доброту, вірність*” (Гл. 5.22). Він знає, що „*його труд під час жнив надгородиться багатим духовним плодом для загробного життя*” (5, 11). Говорячи добрими словами про покійного господаря, душпастир відзначає, що якраз він „*засівав ниву свого серця і душі для небесних*

жнив”, він „був хліборобом Христовим” (5, 11). Це ж підтверджує автор проповіді і у зверненні до вірян: „Браття християни! *Виривайте кожного дня із ріллі сердець ваших і найменший гріховний бур'янець і кидайте його в огонь, щоби і слід його запався*” (5, 11). На підтвердження свого заклику він наводить цитату псалмостівця царя Давида: „*Хто сіє у сльозах, із радістю жати буде. Іде з плачем, іде, несучи мірку зерна. Повертається додому радіий, несучи снопи з собою*” (Пс. 126, 5-6). З символом сіяча узгоджені лексеми з культурною семантикою „сіяти”, „жати”, „зерно”, „мірка зерна”, „нива”, „рілля”, „сніп”, „засів”, „плід”, „жниво”, „пора жнив”. „Знайте, християни, – афористично підсумовує проповідь С.Воробкевич, – що який засів – такий плід, який плід – таке жниво” (5,12). Чимало виразів позначені яскравою художністю. Наприклад: „Пора засівати ниву нашого серця добрими, здоровими, благодійними ділами”, щоб діждати „багатого жнива небесних благ”, щоб „живитися з золотокосими снопами добрих діл на Страшнім Суді Господнім”, бо за кожним із нас йде „косар-смерть”.

„Смерть страшна для злих і порочних грішників, для праведного Християнина – вона стежка до вічної радості” – проголошує С.Воробкевич у проповіді „Над могилою сільської господині”(5, 12). Покійна жила на сьому світі так, як кожда мама жити повинна, „в її серці написані були золотими буквами слова премудрого царя Соломона: „Краса – річ оманлива, врода – марна; жінка, що Господа боїться, – така хвали достойна!” (Прип.31, 30) (5, 13). Вона „сокотилась гріха і порочних страстей, і старалась присвоїти собі лиш чесноти християнські, як: любов, смирність, лагідність, чистоту серця, терпливість і другі скарби” (5, 13). Вона провадила богоугодне життя, була *трудою, лагідною, миролюбною жінкою, доброю матір'ю і дружиною* свого чоловіка, „такої світами шукати би”, – каже про неї чоловік. Дітям вона „зоставила чесне добре ім'я” і просила дітей „не поплямити його гріховними поступами”, „щоб вони правди не зблудили” (5, 14). Вона навчала їх *смирності, покірності, безкорисливого чоловіколюбства, благочестивості, щирості, справедливості і інших добрих діл*. „Дерево було добре, і такий буде плід його”, – узагальнює С.Воробкевич. В іншій проповіді („Над могилою старої вдови по священику” перед нами постає образ *вдови-добряниці, яка знала, що „терпливість, витривалість в очах Божих – неоціненна чеснота”* (5, 16), „до послідного віддику схороняла вона чистоту серця, не спотикнулась о камінь блуду і гріха, сторонила від страстей і похоті”. В її серці завжди жили Віра, Любов і Надія. „**Віра** християнська єсть дорогим скарбом нашої душі; але лучаються і такі християни, що сим скарбом не дорожать, своєї віри зрікаються,

в блуд, сресі і невірство попадають – і так свою душу гублять. І **любов** християнська часто в серцях холодніє і завмирає, і **надія** християнська не раз на гріховну безнадійність змінюється” (5, 16). Ці слова душпастиря звучать як афоризми для глибокого осмислення. „Брати і сестри, – закликає проповідник, – сли бажаєте умерти лиш тілом, а не й душею, то живіть на світі так, як Господь Бог приказав: сповняйте точно всі заповіді Його, **плекайте в серцях ваших віру** живу і діяльну, **любов** до Бога і ближнього і **надію** на милість Господню” („Над гробом грішници”).

У проповіді „Над гробом старого чоловіка” священик виявляє велику повагу до померлого, „чесного старика громади”, „сивоголового діда, білого голуба з *усердною молитвою* на устах”, „Божого чоловіка”, який терпеливо навчав молодих хлопців і дівчат „солодких молитов”, „дорожив часом, не змарнував і хвилини”, щоб „зробитись Богу угодним”, бо знав, що „всюди грозить чоловіку *прітва гріха*, знав, що *корабель, на котрім ми по бурливім морю земного життя пливемо, кожної хвилі о скали беззаконь розбитися може*” (5, 18). Йому були дорожчі за все „*молитви, піст, милостиня, наука, трудолюбство, смирення*, ніж радощі, слава, щастя, почесті і ін.” (5,18). „*Лиш тот збирає плоди небесні, котрий посіяв зерно богочестивого життя*”, – узагальнює С.Воробкевич.

Цю ж думку висловлює автор і в проповіді „Над гробом учителя”, який лагідним словом навчав, не знав, що то *гнів*, що *порив гарячковий*, що то *лихослів'я*. Лиш такий праведник за свої невтомні труди і чоловіколюбні подвиги може сподіватися на Царство Боже, „*лиш такий рільник може на добрі плоди сподіватись!*” – узагальнює С.Воробкевич (5, 30). Покійний учитель був „правдивим християнином”. „Окрасою його душі була *жива віра, християнська любов і надія, чистота серця, страх Господній* і в кожному згляді *богоугодне життя*. Він зачинав і кінчав кожний труд з Богом, його гарячим і пильним старанням було *засіяти в діточі серця зерна страху Божого і любви до молитви*” (5,30). Далеко від нього були *честолюбство* і *користолюбство*, „в добрих плодах свого трудолюбства находив єдину нагороду, єдину похвалу, єдину відзнаку” (5, 30), добрі діла його „*провадять у загробне життя*”.

Учня школи народної, який несподівано помер, С.Воробкевич називає „*колосочком небесної житниці*” (5, 32). Батьки послали його до школи, бо знали, що „чоловік з просвіченим розумом єсть щасливим на сьому світі”, що „*наука – ясне світло, а невігластво – непрозора, нічна тьма, морок*” (5, 32). На підтвердження похвали батькам С.Воробкевич говорить: „*Похвали достоїн тот хлібороб, котрий старається своїй дитині ліпшу долю придбати і просвітою на вищий стан двигнути*” (5,32).

У проповіді „Над гробом несподівано умерлого” священик називає причини смерті тих, кого „*зневага і печаль, зависть і ненависть, наклеп,*

безчуттєвість у передчасний гріб повалили” (5, 36). Подекуди ми самі є „найлютішими ворогами свого життя”, бо у нас чимало пороків: „Наше свавільство, неохайність, необережність, відвага, надсада на роботі, непомірність в їді і питті, хтивість-розпушта, п'янство, гнів і ін. робляться дуже часто причиною наглої смерті” (5, 36). Про це потрібно завжди пам'ятати, бо, за словами С.Воробкевича, „пропав той жовнір, котрий без зброї на війну іде”. Спасений буде той, „у кого віра сполучена з добрими ділами”, а „надія на Бога єсть сильним якорем сього і загробного життя”, „чиє серце не було для слова Божого твердим каменем, но плодоносною землею, і в нїм пустило глибокий корінь і принесло добрі плоди”, „хто хорониться від порочних страстей, од гордості, скупості, ліні, од гніву, злоби, п'янства, неправди, утискання, нечистоти плотської, від лихослів'я, спокуси, крадежу, обиди і спокушання” (5, 38). У проповіді „Над гробом многостраждальця” С.Воробкевич висловив думку, що хвороба дає змогу, щоб „зрішник своїх беззаконь зрікся, а праведник у чеснотах скріпився” (5, 21). „Чоловік здоровий не раз і за Бога забуває, – пише С.Воробкевич, – так собі живе, якби ніколи умерти не мав: до церкви не ходить, не сповідається, не причащається, ближнього кривдить, а нагадувань священика й чути не хоче”. Від цього переліку гріхів має опам'ятатися людина через хворобу, бо „на постелі болісті відрікається гордий гордості, прелюбодії своїх страстей, вільнодумний свого блуду, ошуканець своїх ласощів, скупар свого твердого серця і ін.” (5, 21). Хвороба – то покара з метою „приготовлення до будучого вічного життя”: „Се кара Бога за то, що похїтливо на то дивився, на що дивитися не годилося. За то тобі в ухах шуляє, бо ти наслухав радо, як другі сквернословили, безстидні пісні співали. Сли від гарячки твої уста і язик зсохли, то знай, що то кара за твої прокльони, за твою кривоприсягу, за гідкі говірки, за непомірність і п'янство. Шумить тобі в голові, як у млині, то знай, що то кара за твою гордість, за твоє хизування” (5, 22). „Лиш той най смерті боїться, – зауважує С.Воробкевич, – котрого гріхи віддалили від Господа, бо такого не ждуть обітовані радощі Царства Небесного... Грішника жде безодня пекла, вічні і грізні муки” (5, 22).

Отже, на основі церковно-проповідницьких творів Сидора Воробкевича можемо укласти християнський кодекс моральних цінностей українців. Перелік чеснот праведників і пороків грішників у проповідях Сидора Воробкевича, як бачимо, це культурно марковані номінативні одиниці, етнокультурологічні константи, слова і вирази з особливою культурною семантикою (лінгвокультуреми), які є частиною української національно-мовної картини світу, що відображають найбільш ціннісні загальнолюдські етнологічні виміри людського життя, призначення

людини на землі і її глибоко усвідомлене ставлення до таких понять, як добро і зло, праведне і грішне, небесне і земне, життя і смерть, ставлення до Бога, Святого Письма і Святої Церкви.

З проповіді „Над гробом священика” перед нами постає чоловік – „ревний діяч во винограді Христовім”, „добрий чоловік, духовний отець православних християн, душпастир і невтомний трудівник для загального добра”. Таким, очевидно, і був сам Сидір Воробкевич. „Невмолима смерть перетяла його плодотворне і благодатне життя і діяльність та замкнула німотою ті уста, котрі розпречудесні, надихаючі, живі слова говорили, котрі перед смертю, подібно праведному старцеві Симеону, лебедину пісню щебетали: „Нині, Владико, можеш відпустити слугу Твого за Твоїм словом у мирі”(Лк. 2,29) (5, 25). Автор проповіді наголошує на важливості пастирського слова, його „наук”: „Добре обдумана, його наука Слова Божого для дорослих і дітей плула так плавно, так солодко із його уст, що кожний уважно, пильно на неї уважав, для неї радо двері свого серця отворяв, бо вона находила в глибині серця кожного слухача приют, одушевляла кожного” (5, 26). Ось чесноти священика: він виконував чесно свої душпастирські обов’язки, „потішав хорих, спомагав убогих, отирав сльози вдовам і сиротам. Схильним до блуду був сторожем, ангелом-охоронителем, хоронив усіх від гріха, день і ніч із очей не пускав усіх йому повірених словесних овець і ніколи не допускав, щоби вовк, убраний в шкіру овечу, зблизився до його отари” (5, 26), „в біді і скорбах сього життя виявляв він *терпеливість і істинно євангельську любов*”. Він „не уганявся за вищими чинами і відзнаками, бо знав, що *лиш благодійне життя – єдина заслуга перед Богом*” (5, 26). Священик був щирим народолюбцем: „свою рідну *материнську мову і звичаї* він над усе любив, ними яко неабиякими скарбами дорожив, *просвіту і розвій народний* всіма силами підпирив і не жалувал все щедро свою лепту подати, сли здорові цілі того вимагали” (5, 28).

Отож на підтвердження цих слів можемо сказати, що так праведно жив і сам Сидір Воробкевич. Був і „доблесним пастирем, учителем, утішителем, приятелем”; „убогим – отцем, безпомічним – помічником, блудним – щирим порадиником, розумним – проводирем, болящим – утішителем”, „великим *учителем християнських повинностей*”, „відчиняв у грішному серці нору сліз *покаяння*”, „наче чудотворець, *мирих найзавзятіших ворогів*”, „остерігав прихожан від скарг і процесів”, „*усмиряв* вітцівськими науками не одну *негоду межі супругами*”. Одним словом, „був пастир, котрий, по слову Апостола, представляв у собі образ вірним і словом, і життям, і вірою, і чистотою”(5, 27). Вдячна йому громада, котру душпастир „через бурливе море сильною рукою, яко до-

свідчений керманіч перепровадив”, закликав „хоронитися скверного гріха і кріпнути у благодійному житті”, вдячна вся українська культура на громадськість за його невтомну творчу працю, працю письменника і священнослужителя, працю педагога-патріота. Тому словами із ним же складеної проповіді ми можемо сказати сьогодні Сидору Воробкевичу : „Ти не умер для нас, ти зостався нам, бо оставив ти нам по собі дорогу пам’ять і прекрасний взірець життя”.

Засновані на біблійному матеріалі, на засадах християнської моралі, проповіді („науки”) С.Воробкевича, письменника-просвітителя мали не лише суто релігійне (хоч у першу чергу саме таке), а й виразно просвітницьке спрямування – вони сприяли морально-етичному вихованню, вдосконаленню людини, вчили її бути фізично і духовно здоровим і корисним членом громади, суспільства.

1.Бацевич Ф.С. Концепт / Ф.С. Бацевич // Українська мова : енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Зяблюк М.П. та ін. – 3-є вид., зі змінами і доп. – К. : Вид-во „Укр. енцикл.” ім. М.П. Бажана, 2007. – С. 285.

2. Буковина. – 1888. – 28 січня.

3.Воробкевич Іс. Науки для народа / Ісидор Воробкевич. – Чернівці, 1899. – Ч.1, с.3.

4.Воробкевич Іс. Науки надгробні для сільского народа / Ісидор Воробкевич. – Чернівці, 1891. – 57 с.

5.Воробкевич С. Проповіді надгробні. Адаптовано БПУ. – Чернівці : Книги-XXI, 2007. – 40 с.

6.Гулін Я. Апостол просвіти /Ярослав Гулін. – Чернівці : Золоті литаври, 2000. – 50 с.

7.Никоненко П.М.Сидір Воробкевич: Життя і творчість / П.М.Никоненко, М.І. Юрійчук. – Чернівці : Рута, 2003. – 208 с.

8.Руслан. – 1907. – 7 жовтня, 2 листопада [Маковей О. Матеріали до історії зносин галичан з буковинцями. Матеріали до історії буковинської Русі // Руслан. – 1907-1909.

9.Смаль-Стоцький Ст. Ісидор Воробкевич: (Ювілейна споминка) / Степан Смаль-Стоцький // Буковинський календар на переступний рік 1888. – Чернівці, 1887. – С. 40-41.

10. Шатілова Н.О. Ідіостиль Сидора Воробкевича : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Наталія Олександрівна Шатілова. – Чернівці, 2011. – 20 с.

The article deals with ethnocultural dimensions of language, which express the Christian ethic (a code of Christian virtues), are reflected in the church and homiletic works of Bukovynian writer Sydir Vorobkevych (1836-1903), 175th anniversary of which the literary community of Ukraine celebrates this year.

Key words: *writer's idiostyle, Sydir Vorobkevych, church and homiletic journalism, linguocultural lexeme, ethnolinguistics.*